IL-PARROĊĊA U L-KRIPTA TA' SAN PAWL TAR-RABAT FID-DAWL TA' VIŻTA PASTORALI TAS-SENA 1615

MINN ALEXANDER BONNICI, O.F.M. CONV.

MIBNIJIN FUQ 400 SENA ILU

Waqt li sejrin infakkru l-knisja parrokkjali u l-kripta ta' San Pawl tar-Rabat, ma nġibux quddiem għajnejna t-tempju tant sabiħ u l-knisja tal-grotta tant artistika li nafu bihom illum. Sejrin niktbu fuq bini ta' knisja li ma kellux idum wieqaf ħlief għal madwar mitt sena. Meta ngħidu għall-knisja parrokkjali nifhmu għal dik li kienet teżist qabel ma nbniet din tal-lum. Hi wkoll kienet fl-istess post, fuq in-naħa tal-lemin tal-grotta, u f'pożizzjoni aktar fil-għoli, kif narawha llum.

Qabel iż-żmien ta' l-assedju l-kbir, faqar kbir u biża' kienu jaħkmu fuq il-gżejjer tagħna. Għalhekk, kemm il-knisja parrokkjali kif ukoll il-kripta ta' maġembha kienu xi ftit mitluqin. Imma, meta ġie l-Viżitatur Appostoliku Mons. Pietru Dusina, fis-sena 1575, hu sab knisja parrokkjali li kienet qed tinbena mill-ġdid. Din tlestiet tliet snin iżjed tard: jiġifieri fis-sena 1578. Dwar din il-knisja li illum ma għadhiex teżisti, iżjed għadna nistgħu nsibu ħafna tagħrif f'kitbiet uffiċjali li qatt ma ġew stampati.

L-EWWEL VIŻTA TA' CAGLIARES

Mons. Baldassri Cagliares kien għadu kif laħaq Isqof ta' Malta u Għawdex. Hu malajr beda viżta pastorali fid-djoċesi. Ir-Rabat dejjem kien minn ta' quddiem nett fil-viżti pastorali ta' l-imgħoddi. Fit-8 ta' Settembru, 1615, l-Isqof beda mill-Kattidral u mill-knejjes l-oħra ta' l-Imdina. Imbagħad, fl-1 ta' Ottubru, 1615, hu ġie r-Rabat.

Ftit snin qabel, u eżattament fis-sena 1610, kienet għadha kemm saret firda bejn il-knisja parrokkjali u l-kripta. L-Arċipriet ta' dak iż-żmien kien Dun Ġwann Debono (AAM, *Visit.*, 8, 1615, f.86v).

IL-PARROĊĊA U MADWARHA

Il-knisja parrokkjali dejjem issejħet *San Pawl Ta' Barra s-Swar*. B'dan it-titlu, hi ma kenitx titħallat mal-Katidral ta' l-Imdina, li hu wkoll ġie ddedikat lil San Pawl. Quddiem il-parroċċa li fil-ġenb tagħha kien hemm ċimiterju. Nafu tajjeb mill-istorja li dak iċ-ċimiterju kien mimli kappelel. F'din il-viżta, tissemma dik li kienet iddedikata lil San Ġwann. Tissemma wkoll kappella oħra li kienet teżisti sa żmien qabel; dik kienet iddedikata lil San Nikola; imma ma kenitx għadha hemm iżjed għaliex kienet iġġarrfet (*Ibid.*, ff.86v,91v).

Il-knisja parrokkjali kellha wkoll kampnar magħha. Fuqu kien hemm imdendlin żewġ qniepen: waħda kbira u oħra żgħira. Id-deskrizzjoni tal-viżta pastorali tgħaqqad 'il dan il-kampnar mal-kripta. Ir-raġuni hi għaliex fil-kripta kien hemm taraġ li kien iwassal sa fuq il-kampnar. Imma l-viżitatur ordna biex lil dak il-garigor jagħmlulu bieb ħalli bil-lejl jissakkar (*Ib.*,f.91r).

ARTAL BI KWADRU KBIR TA' SAN PAWL

Il-Viżitatur, immexxi mill-arċipriet Debono, għamel il-viżta tiegħu fil-knisja parrokkjali. Bħalma jsir dejjem, hu osserva tajjeb l-artal maġġur fejn kien hemm it-tabernaklu. Biex ma jiġrix dak li ma hux mixtieq, l-arċipriet ġie rakkomandat li jsakkar dejjem it-tabernaklu biċ-ċavetta matul il-lejl, u ċ-ċavetta kellha tinżamm għandu stess. Fuq it-tabernaklu, kien hemm salib tal-bronż (*Ib.*,f.86v).

Il-kwadru polittiku ta' dak iż-żmien għadu jeżisti. Dan illum tqiegħed taħt il-kwadru kbir tal-knisja parrokkjali ta' żmienna. Għalkemm dak il-kwadru ta' pittur mhux magħruf hu ħafna iċken mit-titular attwali, l-isqof Cagliares iddeskrivieh bħala kwadru kbir. Imma, fil-fatt, f'dak iż-żmien, kien akbar minn kif nafuh illum għax kellu biċċiet oħrajn miegħu li, biż-żmien, tneħħew. Dan hu kwadru ta' San Pawl, u wieħed mill-kwadretti jfakkar in-nawfraġju ta' l-appostlu fil-gżira tagħna. Dak iż-żmien ma kienx hemm madum fil-knisja. Għalhekk, it-trab kien jista' jagħmel ħafna ħsara. Għal din ir-raġuni, il-kwadru ta' l-artal maġġur kien jitgħatta ħalli ma jiġrilux ħsara.

Fil-qrib ta' l-artal maġġur, kien hemm xi oqbra. L-artal maġġur bil-kwadru (jew ikona) tiegħu, kien maqtugħ mill-kumplament tal-korsija. Balavostri kienu jdawru l-presbiterju kollu, u kont trid tinżel tliet tarġiet biex tiġi fil-korsija. F'nofs l-artal maġġur, kien hemm ukoll xbiha ta' Kristu Msallab tħares lejn il-poplu. Kien hemm fil-qrib biċċa njama ħierġa mill-ħajt, u magħha kienu jiddendlu tliet lampieri tal-bronż. Il-lampier li kien fin-nofs kien jibqa' jixgħel dejjem (*Ib.*, f.91r-v).

ARTALI OĦRAJN TAL-PARROĊĊA

Il-parroċċa kellha erba' artali: tnejn fuq il-lemin, u tnejn oħra fuq ix-xellug. L-ewwel artal ta' fuq il-lemin kien iddedikat lit-*Trasfigurazzjoni tal-Mulej*, minna magħruf bħala s-Salvatur. Kien kwadru mpitter fuq it-tila. Fin-naħa ta' fuq tiegħu, f'għamla ta' ark imdaħħal fil-ħajt, kien hemm pittura tal-ġudizzju universali. Ma' ġenb l-artal, kien hemm ħadida mdaħħla fil-ħajt, u magħha kien jiddendel lampier (*Ib.*,ff.88r-89r).

Faċċata tiegħu, fuq ix-xellug, kien hemm l-artal bil-kwadru tal-qaddisin *Krispin u Krispinjanu*. In-nies tas-snajja tar-Rabat u ta' l-Imdina kienu jieħdu ħsieb li dak l-artal ma jkun jonqsu xejn. Dawn kienu jżommu lampier li fil-ġranet ta' Ħdud u Festi jixegħluh dejjem. Fuq l-artal, dawk tas-snajja kienu jaraw li jiġi ċelebrat xi quddies u li ssir il-festa tiegħu (*Ib.*,f.89r-v).

Aktar 'l isfel, fuq il-lemin, kien hemm artal bil-kwadru li jġib fih *Il-Madonna bil-Qaddisin San Pawl u San Ġwann Battista*. Quddiemu, fuq ix-xellug, kien hemm l-artal li kellu l-kwadru tat-*Trinità Qaddisa*; imma n-nies kienet issejjaħlu l-artal ta' l-Ispirtu s-Santu.

Fuq in-naħa ta' wara, kien hemm sagristija kbira biżżejjed, u mdawla sewwa. Fiha, kienu jinżammu l-paramenti sagri. Imma l-Isqof Cagliares ordnalhom biex jieħdu ħsieb li fil-knisja jsir konfessjonarju ta' stil modern (*Ib.*,ff.89v-90r).

KRIPTA MEQJUMA

Ma' ġemb il-knisja parrokkjali, imma, f'livell iżjed baxx, kien hemm il-kripta, li kienet tiġbor fiha l-għar għażiż ta' San Pawl. Mill-knisja parrokkjali, kien hemm ħafna tarġ li jwassal għaliha. Imma, imbagħad, mill-kripta, kien hemm tarġ ieħor li kien jagħti għat-triq.

F'dik il-kripta, il-qima lejn San Pawl kienet kbira ħafna. Fil-kripta, l-artal maġġur kien imdaħħal ġo ark fil-ħajt. L-ark kien impitter kollu kemm hu. Ma' ġenb l-artal, fit-tarf ta' l-ark, kien hemm *lampier* li jinżamm *dejjem jixgħel*. L-artal kien tal-ġebel b'lavur tajjeb ħafna. Id-daħla ta' dak l-ark kienet tingħalaq b'bieb ta' l-injam. Fuq l-artal tal-kripta, kien hemm statwa ta' San Pawl ta' l-injam u ndurata (*Ib.*,f.90v).

STATWI TA' L-INJAM

Fuq il-lemin ta' l-artal maġġur tal-kripta, kien hemm statwa ċkejkna ta' *San Duminku*. Oħra tal-*Madonna* kienet fuq artal fejn kienu jinżammu mgħottija xi relikwi.

Fil-kripta, kien hemm ukoll kappella ċkejkna maqtugħa fil-ġebel. Fuq l-artal tagħha, kien hemm statwa ta' njam indurat, li tiffigura 'l San Luqa Evanġelista. F'rokna ta' dik il-kappella, kien hemm statwa oħra ta' l-injam ta' Sidna Ġesù Kristu marbut mal-kolonna.

Kien hemm daħla oħra f'għamla ta' ark, u din kienet tifforma kappella oħra ċkejkna. Fuq l-artal tagħha kien hemm daqsxejn ta' statwa ta' *Kristu qed jitniżżel mis-salib u jitqiegħed fi ħdan Ommu Marija*. Il-Madonna kienet f'qagħda li donnha qed turih lill-poplu sabiex iqimu.

Fuq artal ieħor, kien hemm statwa oħra ta' l-injam li tiffigura 'l *Kristu Rxoxt*. (*Ib.*, f.91r).

F'dak iż-żmien il-kripta kienet qed tiżżejjen min-nobbli kavallier spanjol Giovanni Beneguas. Ma kienx jonqos ħliet sentejn biex dik il-kripta tiġi mgħollija għall-ġieħ ta' Kolleġġjata ta' l-Ordni ta' San Ġwann, b'ħarsien speċjali u kontinwu mill-Kavallieri.